

УДК 32:316.48 (477)
<http://orcid.org/0000-0001-9602-5154>
<http://doi.org/10.5281/zenodo.580201>

Т. Г. Андрієвський

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Розглянуто основні особливості формування поняття гібридної війни. Виявлено специфіку його розвитку з часу введення до наукового дискурсу і до моменту початку російської агресії проти України. Зазначено, що розуміння концепту гібридної війни, що є пріоритетним для сучасного суспільно-політичного дискурсу, сформоване під впливом російсько-української гібридної війни та вводиться до оборонного планування, зокрема країн-членів НАТО. Саме тому запропоновано вважати російсько-українську війну своєрідною «точкою відліку» в конфліктах нового типу. Здійснено концептуалізацію поняття «гібридна війна» в політологічному контексті та проведено аналіз стосовно визначення місця гібридної війни в сучасній політико-правовій реальності.

Ключові слова: війна, гібридна війна, гібридний конфлікт, агресія, російсько-українська війна, збройний конфлікт, Холодна війна.

Т. Г. Андриевский

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ ПОНЯТИЯ ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ: ПОЛИТОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Рассмотрены основные особенности формирования понятия гибридной войны. Выявлена специфика его развития с момента введения в научный дискурс и до момента начала российской агрессии против Украины. Отмечено, что понимание концепта гибридной войны, что является приоритетным для современного общественно-политического дискурса, сформировано под влиянием российско-украинской гибридной войны и вводится в оборонное планирование, в частности стран-членов НАТО. Именно поэтому предложено считать российско-украинскую войну своеобразной «точкой отсчета» в конфликтах нового типа. Осуществлена концептуализация понятия «гибридная война» в политологическом контексте и проведен анализ по определению места гибридной войны в современной политико-правовой реальности.

Ключевые слова: война, гибридная война, гибридный конфликт, агрессия, российско-украинская война, вооруженный конфликт, Холодная война.

T. Andriyevskyy

CONCEPTUALIZATION OF THE HYBRID WAR CONCEPT: POLITICAL DIMENSION

The main features of the formation of the concept of hybrid war was considered. The specifics of its development from the moment of introduction into the scientific discourse and until the beginning of the Russian aggression against Ukraine were revealed. It was noted that the understanding of the concept of the hybrid war, which is a priority for the modern socio-political discourse, has been formed under the influence of the Russian-Ukrainian hybrid war and has been introduced into defense planning, in particular, by the NATO member countries.

That is why it was proposed to consider the Russian-Ukrainian war as a kind of «landmark» in conflicts of a new type. It was revealed that in the concept of hybrid conflicts before the Russian aggression against Ukraine, the possibility of aggression of a stronger state against a weaker «victim» was substantially ignored. Conceptualization of the concept of «hybrid war» in the political context was carried out and an analysis is conducted to determine the place of the hybrid war in the contemporary political and legal reality. It was found that at the modern stage of the development of hybrid wars the hypothesis about the possibility of a hybrid war to take the level of global confrontation, as a kind of substitute for the Cold War, is not possible.

Key words: war, hybrid war, hybrid conflict, aggression, Russian-Ukrainian war, armed conflict. ColdWar.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток науки і техніки призвів до появи в ХХІ сторіччі нового типу війни – гібридної. І, хоча провідні науковці світу передбачали зміну форми традиційного збройного конфлікту, способів і методів його ведення ще 10-15 років тому, саме з 2014 року Україна стала «полігоном» для повномасштабного втілення в життя напрацювань по веденню гібридної війни та напрацюванню нових механізмів агресором. Як будь-який феномен, кожна війна є унікальною в своєму роді, кожній окремій війні притаманні певні риси, які дозволяють її відрізнити від іншої. Не стала виключенням і боротьба українського народу проти російської агресії, яку переважна більшість вітчизняних науковців, політичного естеблішменту, громадських діячів називають гібридною війною. Проте, щоб мати підстави називати російсько-український конфлікт гібридним, більше того, вводити поняття «гібридна війна» до сучасного політичного дискурсу, здійснимо концептуалізацію терміну «гібридна війна», аналізуючи його генезу, тлумачення та застосування.

Аналіз актуальних досліджень. Проблематика феномену гібридної війни досліджувалася як зарубіжними теоретиками (М. Бонд, В. Герасимов, Ф. Гоффман, Р. Гейтс, Р. Гленн, К. Касапоглу, М. Кофман, Дж. Мак К'юен, М. Роянські та ін.), так і вітчизняними дослідниками (В. Горбулін, О. Їжак, Є. Магда, І. Рущенко, М. Требін, Г. Яворська та ін.).

Метою статті є політологічна концептуалізація терміну «гібридна війна» задля його закріплення в сучасному політичному дискурсі, що може бути передумовою його застосування на практичному рівні, зокрема,

імплементції цього поняття в оборонній доктрині держави та формуванні ефективного плану відповідних дій на загрози з боку агресора.

Виклад основного матеріалу. Підходячи до питання концептуалізації поняття гібридної війни, важливо зрозуміти генезу цього терміну, передумови, які сприяли його появі, та етимологію самого поняття. Стосовно етимології слід зазначити, що буквально поняття «гібридна війна» складається з двох елементів: основного, що окреслює рід цього поняття – «війна», та комплементарного, що вказує на специфічну форму – «гібридний».

Поняття війни етимологічно пов'язане із поняттям військо, яке походить від старослов'янського терміну «vojъ», та поняттям воїн «vojъ». Це поняття також вважається спорідненим литовському терміну «vajóti», що означало «ганяти, переслідувати» [3, с. 431].

У сучасному політологічному словнику (2015 р.) поняття війни визначається як «конфлікт між політичними утвореннями (державами, етносами, політичними угрупованнями тощо), що відбувається у формі збройного протиборства, воєнних (бойових) дій між їх збройними силами; регулюється законами та звичаями – сукупністю принципів і норм міжнародного права, які встановлюють обов'язки воюючих сторін (забезпечення захисту цивільного населення, регулювання ставлення до військовополонених, заборона на використання особливо нелюдських видів зброї)» [5, с. 96].

Етимологічно поняття «гібридний» пов'язане із поняттям «помісь», яке походить від латинського терміну «hybrida» (гібрид) [3, с. 512]. Щодо поняття «гібридний» зазначимо, що витоки його походження стосуються природничого наукового дискурсу (біологія), але аж ніяк не суспільно-політичного. Поняття гібридний є прикметником до слова «гібрид», тобто такого тваринного чи рослинного організму, що був виведений за допомогою процесу гібридизації, або ж, іншими словами, шляхом схрещування різних видів рослинного чи тваринного світу, що проводиться з метою отримання

якісно нових, більш кращих нащадків. Здавалося б, що подібний термін, який тяжіє до сільського господарства, не може мати нічого спільного з політикою, а тим більше з однією з найстрашніших проявів людської агресії – війною. Проте практика, зазвичай, намагається довести зворотнє: у політиці не може бути нічого неможливого, а мета завжди повинна виправдовувати усі засоби, особливо у війні, яка за К. фон Клауцевіцем є продовженням політики іншими засобами.

Отже, війна – як основоположне домінуюче поняття доповнюється поняттям «гібридний», що надає йому нову форму і нову якість, тобто має на меті показати своєрідну конвергенцію різних засобів та методів ведення воєнних дій (поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, економічних, інформаційних та інших невійськових заходів, реалізованих з опорою на військову силу, а також терористичні, диверсійні, підривні та кримінальні технології). Неможливо не погодитись з позицією Г. М. Яворської та О. І. Їжака, що висвітлена в комплексній праці «Світова гібридна війна: український фронт». Вони зазначають: «специфіка такого поєднання полягає в тому, що кожний із військових та невійськових способів ведення гібридного конфлікту застосовується у воєнних цілях та використовується як зброя» [6, с. 19]. Таким чином і відбувається формування загальних рис поняття нового явища, проте чітке і всебічне розуміння може бути сформоване крізь комплексний аналіз генезису об'єкту нашого дослідження.

В умовах глобалізації спостерігається стрімкий розвиток технологій, що швидко та якісно змінюють простір існування індивіда. Разом з тим, паралельно змінюються і удосконалюються способи та методи ведення війни у сучасному світі, що, зокрема, чітко відстежується при аналізі концепції гібридної війни.

У сучасному політологічному дискурсі під поняттям гібридної війни переважно мається на увазі форма «воєнних дій із залученням до конфлікту різнорідних за складом, засобами, рівнем і характером підготовки озброєних

сил» [5, с. 98]. Слід зазначити, що в сучасній науці існують іноді діаметрально різні підходи до концептуалізації поняття гібридної війни.

Так, один із основоположників теорії гібридних конфліктів Ф. Гоффман у своїй праці «Конфлікт у 21-му сторіччі: поява гібридних війн» зазначав, що ««гібридні війни» поєднують у собі летальність державного конфлікту з фанатичним і затяжним запалом нерегулярної війни» [9, с. 53]. Термін «гібридний» в його розумінні охоплює як організацію війни, так і засоби її ведення. В організаційному плані такі конфлікти можуть мати ієрархічну політичну структуру, вони можуть бути поєднані з децентралізованими осередками або з певними мережами тактичних підрозділів. Їх засоби наразі будуть також гібридними як за своєю формою, так і за своїм застосуванням. У таких конфліктах, на думку Ф. Гоффмана, майбутні супротивники (приміром, держави, групи, що фінансуються державою, або самофінансовані актори) тяжітимуть до використання доступу до сучасного військового потенціалу та здійснюватимуть тривалі заворушення, використовуючи засідки, саморобні вибухові пристрої та коерцитивні вбивства.

Інший відомий західний теоретик Рассел Гленн розширює підхід Ф. Гоффмана. У своїх працях він зазначав, що «конфлікт 21-го сторіччя вже давно виокремлений в окремий тип, який можна було б назвати гібридною війною» [7, с. 73]. Використовуючи термін «гібридної загрози», Р. Гленн визначає її як: будь-якого супротивника, який одночасно і адаптивно використовує певну комбінацію (1) політичних, військових, економічних, соціальних та інформаційних засобів, та (2) конвенційних, нерегулярних, катастрофічних, терористичних і підривних/кримінальних методів та способів ведення війни. На його думку, це може включати в себе поєднання як державних, так і недержавних учасників конфлікту [8]. Проте, при більш глибокому аналізі проблематики «гібридності», Р. Гленн прийшов до дещо інших висновків – він звертає увагу на терміни, що описують гібридні конфлікти та їх застосовність щодо сучасних викликів у сфері безпеки,

задаючись питанням: чи є «гібридна концепція достатньо оригінальною для включення до військового інтелектуального дискурсу і, в кінцевому рахунку, до доктрини збройних сил в якості окремої форми ведення війни» [8]. У контексті аналізу проблеми включення концепту «гібридність» до військового інтелектуального дискурсу, Р. Гленн досліджує використання цього терміну в якості прикметника щодо понять «війна», «конфлікт», «warfare» (способи ведення війни) і «загрози». Теоретик зауважує, що деякі терміни можуть бути застосовні щодо всіх рівнів аналізу проблематики війни, тоді як група інших термінів має більш вузьке застосування, а отже приходять до висновку, що гібридна концепція не є чимось унікальним на стратегічному та оперативному рівнях, але може знаходити свою унікальність на тактичному рівні. Тому він підсумовує, що гібридні загрози та їхні методи «з чисто доктринальної точки зору, здається, в кращому випадку можна вважати підмножиною нерегулярної війни», відповідно, ««гібридність» у своїх формах не може подолати проблемні бар'єри, а тому не повинна отримати статус в рамках формальної доктрини» [8].

Слід зауважити, що такі висновки були актуальними ще 5-10 років тому, коли «еталоном» гібридних конфліктів була Друга Ліванська війна 2006 р., а головним гібридним ворогом була терористична організація Хізбалла. По-суті, концепт гібридної війни зазнав масштабного перегляду саме після нападу Російської Федерації на Україну (2014 р.). Адже раніше теоретики зазвичай допускали можливість застосування гібридних методів лише недержавними акторами, терористичними організаціями, а тому концепт гібридної війни співвідносився із протиборством сучасних збройних сил з нерегулярними або ж «партизанськими» загонами зі значно меншим потенціалом. Примітним є той факт, що загроза застосування гібридних методів з боку великих держав майже не розглядалася. Проте, Російська Федерація вже багато років паралельно від західної цивілізації розробляла власні підходи до здійснення агресії нового формату, апробуючи власні теоретичні напрацювання на території різних держав. Після розпаду СРСР

майже всі зони нестабільності та конфліктів у Східній Європі прямо чи опосередковано підтримувались Росією. Так, агресія проти Грузії може розцінюватись як «генеральна репетиція», оцінка власних спроможностей по веденню гібридної війни для досягнення своїх амбітних цілей – «*собиранню земель русских*». Однак Грузія була лише полігоном для досліджень і ту війну ми не можемо з впевненістю назвати суто гібридною, це була лише війна з гібридними елементами. Проте, вже з 2008 року почалась масштабна реформа збройних сил Російської Федерації (ЗС РФ), а здобутий досвід та робота над помилками допомогли у 2013 р. остаточно закріпити новий концепт гібридної війни, що має свій вираз у відомій доповіді Начальника Генштабу ЗС РФ Валерія Герасімова, доступний у статті «Цінність науки в передбаченні» [2]. У своїй доповіді В. Герасимов наголошує на тому, що в новому типі конфлікту акцент методів, що використовується стороною, зміщується в бік широкого використання політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних й інших невійськових заходів, які фактично перетворюються на зброю з залученням протестного потенціалу населення. В цьому випадку концепт гібридної війни доповнюється двома елементами. Перший елемент, що випливає з доповіді В. Герасімова, це використання протестного потенціалу населення як зброї, що, безумовно, досягається шляхом використання стратегій інформаційної війни. Другий елемент проявляється безпосередньо в діях Російської Федерації: тепер будь-яка держава може перетворитись на того терориста, якого західні теоретики загалом вважали єдиним можливим носієм гібридних методів. Причому, чим більший потенціал держави, тим масштабніші такі методи (особливо економічного характеру) та кількісно-якісні показники пропаганди та дезінформації, що ллється потоком з інформаційних каналів агресора.

Слід зазначити, що формуючи російський наратив гібридної війни в 2013 р., В. Герасимов ще не вживав термін «гібридна війна», проте після двох років бойових дій в Україні, а також за фактом сирійської «авантюри» Росії, цей концепт у 2016 р. певним чином переосмислюється та

доповнюється. Окрім вже відкритого вживання терміну «гібридний», В. Герасимов акцентує увагу на інформаційній складовій, коли на свідомість громадян держав-об'єктів агресії здійснюється масований, цілеспрямований вплив через Інтернет-мережі. Вищезазначені методи, на його думку, варто доповнювати військовими заходами прихованого характеру, в тому числі, з використанням екстремістських та терористичних організацій. Межа прихованості закінчується тоді, коли сторони переходять до відкритого застосування сили, як правило, під видом миротворчої діяльності й кризового врегулювання, але це здійснюється лише у виключних випадках. Його виклад гібридного підходу закінчується цинічним підсумком: «таким чином, непрямі й асиметричні дії й способи ведення гібридних війн дозволяють позбавити протиборчу сторону фактичного суверенітету без захоплення території держави» [1].

Таким чином, гібридна війна стала об'єктивною реальністю для України. Проте чи оформився сам концепт нової війни? На це питання не можна дати однозначної відповіді, адже, з одного боку, ми можемо дозволити собі висловлювати позицію, що концепція гібридної війни на даному етапі свого розвитку оформилась і має прямий вираз у російській агресії проти України, проте, з іншого (як вже було зазначено вище), з урахуванням отриманого досвіду форма і методи ведення війни можуть ще і, напевно, обов'язково будуть змінюватись. Разом з тим, можна зазначити, що сьогоdnішній конфлікт є своєрідною точкою відліку в типологізації війн нового покоління. Причому, саме російсько-українська війна може слугувати зразком першої повноцінної, або ж «чистої» гібридної війни. До такого твердження можна прийти на основі рішення країн-членів НАТО на Варшавському саміті 2016 р., де у фінальному комюніке за результатами саміту в пункті 72 вперше прирівнюється гібридна війна до військової агресії, а «Альянс та його члени будуть готові протидіяти гібридній війні в рамках колективної оборони. Північноатлантична рада може прийняти рішення про приведення у дію статтю 5 Вашингтонського договору» [4].

Отже, НАТО знадобилися два роки після того, як Європа зіштовхнулася з новим типом війни, щоб розробити власну концепцію оборони та ввести в свій дискурс концепцію гібридної війни.

Звісно, концепція гібридної війни не може існувати в цій політико-правовій реальності окремо, а тому постає питання щодо окреслення її місця. На сьогодні в суспільно-політичному дискурсі відбуваються спроби порівняти гібридну війну з Холодною війною. Так, твердження, що «гібридна війна змінює холодну війну як нова форма протистояння» [6, с. 19] може кардинально змінювати концептуалізацію об'єкта нашого дослідження. Дійсно, таке твердження має підстави існувати, проте ми хотіли би апелювати до протилежних аргументів. По-перше, потрібно чітко розуміти, яке значення вкладається в поняття холодної війни – як одинична власна назва протистояння США та СРСР (1946-1991 рр.) [5, с. 116], чи як форма глобального протистояння та узагальнюючого поняття. Щодо «Холодної війни», то, на нашу думку, твердження про заміну її місця гібридною війною не має достатніх підстав. Адже глобальне протистояння двох таборів минулого століття характеризувалося наявністю в обох сторін чіткої ідеології. Чи можемо ми впевнено стверджувати, що у сьогоdnішній Росії є якась ідеологія, на кшталт комуністичної? Напевно, ні, що, наприклад, особливо проявляється навіть у підтримці російською владою як радикально правих, так і радикально лівих представників в Європі. Єдина сьогоdnішня позиція Росії, як нашого основного гібридного супротивника – це її хвороблива рефлексія до минулого радянської наддержави з потугами повернути собі такий статус будь-якими методами та наявність постійних конспірологічних теорій про глобальне протистояння з усім (*і передусім західним*) світом. Стосовно Холодної війни як узагальненого поняття слід зазначити, що в цьому випадку з'являються певні сумніви. Етимологічно поняття Холодної війни передбачає протистояння без застосування зброї. Натомість практика російсько-української гібридної війни демонструє постійно діючий фронт із повним застосуванням різного спектру зброї. Окрім

цього, хотілось би наголосити, що сьогодні, в рамках цієї війни, лише Україна знаходиться в стані запропонованого нами раніше гібридного миру (тобто, юридично це не війна, але фактично це не мир) з РФ, і ми дійсно примушені використовувати право на захист своїх територій. Чи знаходиться західний світ у такому стані з Росією? На нашу думку, не знаходиться, а випадки втручання у європейські та американські вибори, кібер-атаки, фінансування політичних партій, потоки дезінформації та відвертої брехні – не може вважатися проявом виключно гібридної війни. Це просто нова об'єктивна реальність розвиненого інформаційного суспільства, де тепер агресивна зовнішня політика державами проводиться зокрема і такими методами.

Відповідно, на нашу думку, постає необхідність здійснення наукових пошуків задля концептуалізації гібридної війни як окремого типу збройного конфлікту та лобіювання введення цієї концепції не тільки в сфери політологічного дискурсу та оборонного планування, але й у сферу міжнародного права з метою розширення класифікації чинних, закріплених у міжнародних актах і конвенціях збройних конфліктів, і, як наслідок, виведення гібридної війни до розряду «війн поза законом», за які буде гарантовано накладена міжнародно-правова відповідальність на агресора.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, не зважаючи на вже тривалий період (з 2007 р.) застосування поняття «гібридна війна», його сутність постійно змінювалась, отримавши більш-менш сталий вираз лише з початком російської агресії проти України. Разом з тим, залишається ще багато питань, що потребують подальшого дослідження в рамках розвитку концепції гібридних війн. Три роки війни Російської Федерації проти України (яка є об'єктивно слабшою за військовим потенціалом) вказують, що тактика Росії не зовсім ефективна, а обрана Україною модель протистояння має позитивні ефекти. За ці роки Росія не змогла нав'язати свою волю нашій державі і змусити нас відмовитися від чинного зовнішньополітичного вектору розвитку. Це може означати, що

концепція гібридної війни буде змінюватись. Отже, сьогодні важко передбачити, якою гібридна війна буде завтра та які гібридні загрози можуть ще постати. Окрім цього, цікавим є питанням, що буде з концептом гібридної війни після закінчення російсько-українського конфлікту. Адже у разі ефективного реагування Україною на гібридні загрози і досягненню усіх цілей, а саме відновлення суверенітету над усіма українськими територіями, чи не зникне гібридна війна як політичне явище, перетворившись з загального поняття на власну історичну назву «Гібридна війна», що матиме лише відношення до нашого конфлікту. Крім того, іншою важливою проблемою для наукового співтовариства повинен стати пошук відповідей на питання, чи є на сьогодні Росія єдиним «генератором» гібридних загроз і війн у світі, і чи не є українська (повністю зрозуміла) зацикленість на Росії як на єдиному гібридному супротивнику своєю рідною загрозою, що зменшує поле зору при оборонному будівництві. Пошук відповідей на ці питання сприятиме виведенню наукових досліджень феномену гібридної війни на якісно новий рівень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герасимов В. По опыту Сирии [Електронний ресурс] / Валерий Герасимов // Военно-промышленный курьер. — 2016. — 9 марта. — № 9 (624). — Режим доступа : <http://vpk-news.ru/articles/29579>.
2. Герасимов В. Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий [Електронний ресурс] / Валерий Герасимов // Военно-промышленный курьер. — 2013. — 27 февраля. — № 8 (476). — Режим доступа : <http://www.vpk-news.ru/articles/14632>.
3. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол. О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін.]. — К. : Наукова думка, 1982. — Т. 1 : А–Г / [укл. Р. В. Болдирев та ін.]. — 552 с.
4. Організація Північноатлантичного договору (НАТО). Заява за результатами саміту у Варшаві [Електронний ресурс] / Організація Північноатлантичного договору (НАТО) // офіційний веб-сайт. — 2016. — Режим доступа : http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm?selectedLocale=uk.
5. Політологічний енциклопедичний словник / уклад. : [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. — Харків : Право, 2015. — 816 с.
6. Яворська Г. М. Феномен гібридної війни / Г. М. Яворська, О. І. Їжак // Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. — К. : НІСД, 2017. — 496 с. — С. 15—54.

7. Glenn R. All Glory Is Fleeting: Insights from the Second Lebanon War [Електронний ресурс] / Russell Glenn // RAND Corporation. – 2012. – Режим доступу: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2012/RAND_MG708-1.pdf.
8. Glenn R. Thoughtson «Hybrid» Conflict [Електронний ресурс] / Russell Glenn // Small Wars Journal. – 2009. – Режим доступу : <http://www.smallwarsjournal.com/mag/docs-temp/188-glenn.pdf>.
9. Hoffman F. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars / Frank Hoffman. – Arlington : Potomac Institute for Policy Studies, 2007. – 72 p.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2017